

Hoe een wereldoorlog emigratie in gang zet

Oorlogen beïnvloeden de demografie op directe wijze doordat het migratiestromen in gang zet, niet alleen tijdens, maar ook na de oorlog. Na de Tweede Wereldoorlog wilden vele Europeanen hun land verlaten. In Nederland betrof dit een derde van de bevolking.

Wat doet een oorlog met de inwoners van een getroffen land? Die vraag zal voor Oekraïne, maar ook voor landen als Syrië actueel zijn. Wanneer een oorlog is afgelopen en het eigen land in puin ligt kan men kiezen voor de wederopbouw en voorzichtige terugkeer naar het oude leven. Het kan echter ook een moment zijn om elders een nieuw bestaan op te bouwen, bijvoorbeeld vanwege de verwachting dat herstel van het geboorteland niet snel tot stand zal komen. Dit gold ook na de Tweede Wereldoorlog. Veel Europeanen wilden toen weg. De Nederlandse emigratiegolf in de jaren vijftig is bekend, maar wie de cijfers uit die tijd er bij pakt ziet dat het verlangen naar een nieuw begin breed gedeeld werd in veel Europese landen (zie figuur 1). In Engeland had ruim 4 op de 10 inwoners de intentie om te emigreren mocht de gelegenheid zich voordoen. En in Nederland had 1 op de 3 inwoners diezelfde droom. Dat zijn hoge percentages die in het huidige tijdsgewricht vergelijkbaar zijn met bijvoorbeeld de oorlog in Syrië die sinds 2011 woedt: in 2015 wilde 46 procent van de Syriërs weg uit eigen land.

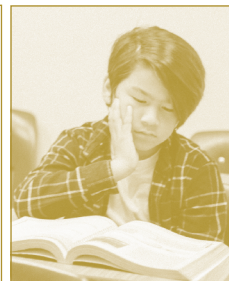
Toch zeggen de intenties niet direct iets over de echte stap tot migreren. Vaak gaat er een tijd overheen voordat men besluit tot echt weggaan. Dat zie je vooral in figuur 2 waar het verloop van emigratie-intenties en de werkelijke emigratie-aantallen voor Nederland naast elkaar staan. In 1946 wilde 22 procent van de Nederlanders weg, maar vertrokken er slechts 500 en in 1947 32 procent versus 6.800 Nederlanders volgens cijfers van de socioloog Hofstede. Het contrast is duidelijk: in het begin konden Nederlanders met migratiedromen niet veel; transportmogelijkheden en toegang tot andere landen waren beperkt. De emigranten van het eerste uur waren bijvoorbeeld oorlogsbruiden en -brui-

degommen. De laatsten waren meestal of in dienst van geallieerde strijdkrachten of werkzaam op de koopvaardij. Joodse burgers, vaak als enige overleveraars van hun familie, vertrokken naar de Verenigde Staten en vanaf 1948 ook naar Israël. Maar ook veel boeren vertrokken direct na de oorlog. Zij kwamen in de visie van het Nederlandse emigratiebeleid bij uitstek in aanmerking om te vertrekken omdat veel boerenzonen geen zelfstandig bestaan konden opbouwen. Volgens de volkstelling van 1947 zou het om tienduizenden 'overtollige' boeren gaan. Hoewel de migratie-intenties na 1948 zeer geleidelijk afnamen – de effecten van het Marshall-plan (1948) zijn hier wellicht zichtbaar – kwam de emigratiekoorts toen pas echt op gang in het nemen van daadwerkelijke stappen en kende een piek rond 1952. Die koorts was vooral terug te voeren op het pessimisme over werk, de overbevolking en het verkrijgen van een woning vooral onder jongeren. Een NIPO-enquête uit 1947 laat zien dat driekwart van de Nederlanders vond dat de tijd waarin ze leefden slechter was dan voor de oorlog, terwijl de jaren dertig te boek staan als crisisjaren. De jaren van herstel en wederopbouw na de oorlog vergden veel van de Nederlandse bevolking. En de regering zag in 1949 maar twee instrumenten die de welvaart konden stimuleren: industrialisatie en emigratie. De korte weg naar een betere toekomst was voor velen emigratie. Pas eind jaren zestig wanneer de welvaart echt tastbaar werd begon het dromen over emigratie af te nemen. De invloed van een wereldoorlog heeft daarmee een lange nawerking op de demografie van een land.

Harry van Dalen, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen en Tilburg University, e-mail: dalen@nidi.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

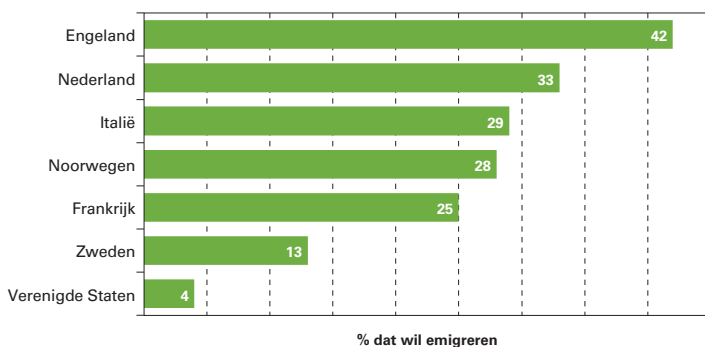
colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juil Spaan, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk Opmaak	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl

LITERATUUR:

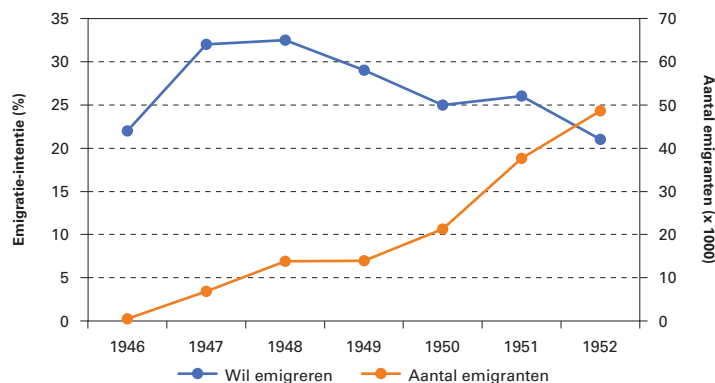
- Goethals, A.L.J. (1976), *Nederland als emigratieland*, rapport no. 21, uitgebracht ten behoeve van de Staatscommissie Bevolkingsvraagstukken, SISWO, Amsterdam.
- Hofstede, B.P. (1964), *Thwarted exodus, Post-war overseas migration from the Netherlands*. Den Haag: Martinus Nijhoff.

Figuur 1. Emigratie-intenties na de Tweede Wereldoorlog in westerse landen, rond 1948

Bron: Gallup poll 1948; de vraag waarop deze peiling is gebaseerd luidt, vrij vertaald: "Als je vrij was om een keuze te maken, zou je dan willen verhuizen en een bestaan willen opbouwen in een ander land?"

Figuur 2. Verloop emigratie-intenties en daadwerkelijke emigratie in Nederland vlak na de Tweede Wereldoorlog

Bron cijfers: Hofstede (1964, blz. 17).